

*Simonyi Péter*¹

**AZ ÉLELMISZERFOGYASZTÁS EGYES SAJÁTÓSÁGAI, HAZAI VONÁSAI
A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS TÜKRÉBEN**

ELŐSZÓ

Az ember, mint biológiai lény, és a társadalom, ezzel összefüggésben a mai civilizáció fennmaradásában is alapvetőek az úgynevezett esszenciális szükségletek. Sorrendiségükben a levegő, a víz, pontosabban az ivóvíz, az élelem a biológiai létezés nyilvánvaló alapelemei a földi körülmények között. Az energia viszont a magasabb szerveződésű szint, a társadalom sajátos esszenciális szükséglete, kulcsterülete.

A biológiai esszenciális szükségletek hiánya – az említett sorrendben - néhány perc, néhány nap, néhány hét idődimenziójában az emberi lét végét jelenti.

Ezen szükségletek kielégítése a múltban és napjainkban is a társadalom legfontosabb feladata.

Az 1950-es és 1960-as évek prosperitása, gazdasági növekedése után napjainkra felmerült globális problémák e szükségletek kielégítésének jelentőségét ismét a fókuszba helyezték. A Római Klub által előrevetített jövőkép is szerepet játszott az ENSZ szintű jövővizsgálatokban, mely egyben a környezetvédelem globális szintre emelkedését jelentette.

A Környezet és fejlődés világbizottság zárójelentése, a Brundtland-jelentés, az ENSZ Fenntartható fejlődés bizottság zárójelentése tette közzismertté a fenntartható fejlődés fogalmát, új típusú fejlődés lényegét fogalmazta meg (Brundtland 1987). Bár ma is vitatott megvalósíthatósága, az emberiség még egységes értelmezéséig sem jutott el. Az viszont kétségtelen, hogy a korlátos Föld nem tudja biztosítani a korlátlan növekedés, ilyen típusú fejlődés hátterét, így az emberiség létszükséglete a változtatás. (Megjegyzendő, hogy a fenntartható fejlődéssel, illetve ennek megfelelő tartalommal használjuk a továbbiakban a fenntarthatóság kifejezést. Attól függetlenül, hogy a napi gyakorlatban a fenntarthatóság köznapi használatúvá vált. Olyan esetekben is alkalmazzák, amikor az eredeti szándékkal egyenesen ellentétes folyamatokról van szó, éppen a jövő generáció életlehetőségeit szűkítő folyamatokra.)

BEVEZETÉS

A tanulmány egy doktori kutatómunka előzetes részeredményének tekinthető, így ennek megfelelően több kérdést még nyitva hagy, illetve nem bont ki teljesen.

A kutatás az élelmiszerfogyasztás kérdéseit aktuális szempontból, a fenntartható fejlődés igényéből vizsgálja. Két fő kérdést helyez a középpontba. Egyrészt az élelmiszerfogyasztás fő jellemzőit, a hazai területi sajátosságait. Ezt tekinti át a fenntartható fejlődés, a fenntarthatóság tükrében. Másrészt elengedhetetlen és egyben lényegi része a munkának a fenntarthatóság kritériumainak megállapítása, ami az értékelés alapja.

A kutatás a rendelkezésre álló adatok elemzése, értékelése, holisztikus szemléletű vizsgálata során sajátos módszerek megfontolását igényli, annak érdekében, hogy szintetizáló jellegű következtetések legyenek levonhatók.

A tanulmány elsőként a földrajz és fenntarthatóság (fenntartható fejlődés) kapcsolatára kívánja felhívni a figyelmet, igyekszik rámutatni a földrajz szerepére a fenntarthatóság, környezetvédelem területén. A fenntartható fejlődés, fenntarthatóság értelmezése - egyes gondolkodók szerint létezése is – igencsak vitatott, így ennek tárgyalásától nem lehet eltekinteni. Felmerülnek jelentős módszertani problémák is, mielőtt az élelmiszerfogyasztás részleteibe mélyül bele a munka. Már ekkor szembe lehet kerülni az adatbázisok miatti

¹ **Simonyi Péter:** *Eötvös Loránd Tudományegyetem, Társadalom- és Gazdaságföldrajzi Tanszék*
E-mail: sapi109@gmail.com

gondokkal, melyek nem könnyítik meg a vizsgált fenntarthatósági kritériumok szerinti értékelést. A konklúziók messze nem tekinthetők véglegesnek, de alkalmasak további megfontolásra, vitára.

A FÖLDRAJZ ÉS A FENNTARTHATÓSÁG

A fenntarthatóság, fenntartható fejlődés problémaköre a legszélesebb területek közé tartozik, ha nem éppen a legszélesebb. A holisztikus szemléletmód, megközelítés a környezetvédelemhez hasonlóan, de annál tágabb időskiban igényli a környezet-társadalom-gazdaság összefüggéseinek vizsgálatát, elemzését, értékelését. Épp a sokfelé irányultságánál fogva, amiatt, hogy a mai világra, mint egészre tekint rá, számos tudományterület neves képviselője, az ökológiától, a gazdaságtanon át a filozófiáig a fenntarthatóság „híveként” épp kritikusaként érlel fejlődést ezen a területen.

A földrajz – miközben természeti, társadalmi jelenségeket, folyamatokat vizsgál, talán épp a két terület – természet-, illetve gazdaságföldrajz – viszonylagos elkülönültsége, rendkívül eltérő módszertana miatt elég későn lépett be a környezetvédelem, a fenntarthatóság területére. Ma már számos neves földrajzos szakember műveli ezt a területet. Alapműveik szerves részei a geográfusok környezetvédelmi képzésének (példaként Kerényi 2006, Rakonczay 2003).

A földrajz jelentősége és lehetősége nem kicsi, hiszen mint a tér, a társadalom és természet vizsgálatával foglalkozó tudomány sajátos nézőpontjával, hosszú hagyományokra épülő megalapozott minőségi kutatómódszereivel kétséget kizáróan tevékenyen és eredményesen hozzá tud járulni a környezetvédelem és a fenntartható fejlődés problémáinak megoldásához.

A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS FOGALMA

A fenntartható fejlődés fogalma az ENSZ Környezet és Fejlődés Világbizottság 1987. december 11-i jelentésében fogalmazódott meg áttörő jelentőséggel, holott gyökerei 1972-ig nyúlnak vissza² (euractiv 2002). A mai napig, az EU-ban is elfogadott definíció szerint „a fenntartható fejlődés olyan fejlődés, amely kielégíti a jelen szükségleteit, anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő generációk esélyét arra, hogy ők is kielégíthessék szükségleteiket”³ (Brundtland 1987).

Azóta több száz meghatározás született, melyek más megfogalmazással más hangsúlyokat hordoznak⁴. Például H. E. Daly, az ökológiai közgazdaságtan egyik legjelesebb képviselője szerint „a fenntartható fejlődés a folytonos szociális jólét elérése, anélkül, hogy az ökológiai eltartó-képességet meghaladó módon növekednénk” (Gyulai 2003).

A KÉT FOGALOM TARTALMI KÜLÖNBSÉGEI

Az említett két fogalom különbsége jól rávilágít a fenntartható fejlődés meghatározásának problémáira, eltérésük világosan kiolvasható. Az ENSZ jelentés (Brundtland-jelentés) a jelen szükségleteinek kielégítését olyan módon javasolja, hogy a jövő generációk szükségletei kielégítésének lehetősége ne kerüljön veszélybe. Azaz a ma cselekvésének tekintettel kell(ene) lennie a jövő generációk szükségleteire.

² Ez az időpont vitatható

³ „...sustainable development, which implies meeting the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs...”

⁴ A Washington State University Sustainable Development Sourcebook széleskörű áttekintést nyújt a fenntartható fejlődés definíciójával foglalkozó irodalomról <http://www.rpd-mohesr.com/uploads/custompages/WHAT%20IS%20SUSTAINABLE%20DEVELOPMENT.pdf> vagy <http://public.wsu.edu/~susdev/>

Daly szerint a viszonyítási alap az ökológiai eltartó-képesség. Ezt fenntartva kell biztosítani az állandó a szociális jólétet (elérését) és a növekedést.

Néhány felvetés rávilágít a definíciók problémáira. Az ENSZ (brundtland-i) fogalom alapján ma ismernünk, de legalább becsülnünk kell(ene) a jövő generációk szükségleteit, hogy azok kielégíthetőségét ne korlátozzuk. A jövő generációinak alapigényei viszonylagos pontossággal körvonalazhatók. Szükségük lesz jó minőségű levegőre (és klímára), megfelelő vízre, élelemre és energiára. A várható népesség alapján ezek az értékek – az energiaigény kevésbé – jól becsülhetők. Viszont az alapigények feletti szükségletek aligha! Nemcsak mértékük (kvantitás), hanem formájuk (kvalitás) oldaláról sem. (Nem felejtve el, hogy a szükségleteket, kielégítésüket összefüggésrendszerükben még nem is vizsgáltuk.)

Daly fogalmából kiindulva viszont tisztában kell lennünk az ökológiai eltartó-képességgel, pontosabban ennek maximális értékével, mind a Föld egészére, mind az egyes területeire. Megállapítása már alapesetben is jóval nehezebb feladatnak látszik, mint a szükségletek, tekintettel a technológiai, gazdasági változásokra, ezek környezeti hatásaira és az ökoszisztémák megújuló képességére. Tisztázni szükséges azt is, hogy mi a szociális jólét. Az egyéni szociális jólét a boldogság index alapján értelmezhető, de ez változó az egyén élete során. (Az viszont tényként kezelhető, hogy más a szociális jólét egy tehetős vállalkozó, egy bhutáni számára.) Az újabban használt jól-lét jobban jellemzi a jólét tartalmát. És mit értünk a folytonos fenntartás alatt? Megjegyezhető még, hogy pontosabb kifejezés lenne a „biztosítása” az „elérése” helyett – „fenntartható fejlődés a folytonos szociális jólét elérése biztosítása...”.

A fenntarthatóság a jövőnek szól. A jövő generáció érdekeinek figyelembe vétele során kérdés az idődimenzió is. Milyen időtávban vegyük figyelembe a szükségleteik kielégítésének esélyének, képességének veszélyeztetését? 10 évre, 30 évre, 100 évre vagy még többre?

Erre jól rávilágít a hulladékok problémája. Milyen hosszú időre tekintünk előre akkor, amikor a hulladékprobléma megoldottságról beszélünk? A deponált - különösen a veszélyes - hulladékok kockázatot jelentenek, súlyos problémák forrásai lehetnek a jövőben, kockázati tényezői lehetnek az élelmiszerfogyasztásnak is.

A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS, FENNTARTHATÓSÁG KRITIKÁJA

Az előző fejezetben felvetettek is némi bizonytalanságot teremtenek a fenntartható fejlődés, fenntarthatóság fogalma iránt, de számos jelentős kutató, gondolkodó tagadja egyáltalán létezését, de legalábbis értelmezhetőségét. Lányi András megállapítása, hogy az ökológiai gondolkodás alapján a fenntarthatóságnak és a szükségleteknek egymáshoz közvetlenül nincs közük. Ráadásul mind a fejlődés, mind a szükségletek fogalmával is alapvető problémák vannak. Megállapítása az, hogy a fenntarthatóság „politikai filozófiai és végső soron etikai kérdés” (Lányi 2010).

Viszont, ha tovább visszük a korábban felvetett gondolatot, akkor arra a következtetésre juthatunk, hogy a fejlett világban mai módon folytatott gazdasági tevékenységünket „minden pillanatban” értékelni kell akár a brundtland-i, akár a Daly-féle fogalom alapján. Ugyanis a hagyományos vagy korlátos erőforrások megújulási képességük feletti – ráadásul növekvő – kiaknázása, elfogyasztása, szinte teljes bizonyossággal veszélyezteti a jövő generáció létfeltételeit. (Gondoljunk a halászatra vagy a hagyományos energiahordozók kiaknázására. Ez utóbbi esetben bizonyosak vagyunk abban, hogy képes lesz-e a jövő társadalma kielégíteni a csökkenő mennyiségű, és így dráguló hagyományos energiahordozóval a ma növekvőnek becsült energiaigényét? Más megfogalmazásban elég idő és forrás áll-e, fog-e rendelkezésre állni, hogy átálljon az emberiség alternatív megoldásokra?)

Eltekintve a felvetéseik, a további érvek, ellenérvek megvitatásától, ami bár nem lenne szükségtelen, tekintsük át, milyen további kérdéseket jelent az is, ha elfogadjuk a fenntartható fejlődés, a fenntarthatóság gondolatát a szükségletek kielégítése alapján.

A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS GYAKORLATI KÉRDÉSEI

Az ma már kétségtelen, hogy a fejlett és a gyorsan fejlődő gazdaságok növekedése hosszabb távon nem fenntartható (a Föld erőforrásai végesek). Általánosan: véges rendszerben végtelen növekedést nem lehet fenntartani, még az említett esszenciális, alapvető szükségletek kielégítése globális szinten is korlátos. (Megjegyzendő, hogy a szükségletek kielégítésének azonos módja jelenti a biztos korlátosságot. Más, állandóan fejlődő, változó kielégítési mód felveti a változás és korlátlanág kérdését. Gyakorlatilag ez az állandó változási szükség és egyben igény jelenti a fenntartható fejlődés tartalmát.)

Abból kiindulva, hogy elfogadtuk az ENSZ (EU) megfogalmazást, még számos problémát kell végiggondolnunk és megoldanunk.

Az ENSZ definícióból következik, hogy a jövő generációira tekintettel kell megtervezni, működtetni, fejleszteni a mai társadalmakat, azok gazdaságát. Gyakorlatilag az emberi tevékenység teljes spektrumában erre figyelemmel kell cselekedni. Azonban az, hogy melyik cselekvés felel meg a fenntarthatóságnak, önmagában nem könnyen állapítható meg. Egy adott szükséglet kielégítése során leginkább csak alternatívák közül lehet megmondani, hogy melyik felel meg a fenntarthatóságnak és melyik nem. Egyértelmű, hogy épület szigetelése megfelel a fenntarthatóságnak. Viszont összetettebb a közlekedés fenntarthatóságáról beszélni, amikor azonos célt szolgáló megoldások, alternatívák között lehet választani. A fenntarthatóság korrekelt megállapításához nemcsak magának a terméknek a vizsgálata vezet, azaz ténylegesen „veszélyes-e a jövő generációira” a termék vagy sem, hanem annak életút-elemzése mutathatja meg a tényleges megfelelést. (Termék alatt egyes szolgáltatásokat is értünk.)

Jogosan vetődik fel már önmagában egyes szükségletek fenntarthatósága. Számptalan, valójában nem lényeges szükségletre teremt igényt korunk fogyasztói társadalma, melyek tényleges fontossága megkérdőjelezhető. (Például az, hogy távoli kontinensek termékei egész évben megvásárolhatók az élelmiszerpiacon.)

A szükségletek kielégítésének módja meghatározó abban, hogy valami megfelel-e fenntarthatóságnak. Tapasztalati tény, hogy a környezetükkel harmoniában élő társadalmak hosszú távon biztosítják adott civilizáció, közösség fennmaradását (lásd ősi kínai civilizáció, esőerdei közösségek, stb). E társadalmakhoz képest a mai „fejlett” civilizációk diszharmoniában vannak a természeti környezetükkel, amelynek egyik leglényegesebb eleme a termelési (szolgáltatási) folyamatok nem zárt, hanem nyitott ciklusa. A túlzott természeti erőforrás-használattal, a fel nem dolgozott, természet által fel nem dolgozható hulladékok mennyiségének növekedése már nem hosszú távon is fenntarthatatlan. Alapvető feladat a zárt ciklusú termelési, működési rendszerek kialakítása.

Az alaptétel, hogy az anyag- és energiatakarékos megoldások felelnek meg a fenntarthatóságnak.

HIT VAGY MEGVALÓSÍTHATÓ REALITÁS?

Könnyen vetődhet fel ez a kérdés a fenntarthatóságról. A megvalósítás alapjai – mint láthattuk – ingatagok, miközben a konkrét megoldásban már ma vannak eredmények.

Különösen nehézé teszi a megoldást az a sajátosság, hogy a definíció szerint a fenntartható fejlődés nem egy körülírt célállapot, hanem egy speciális jellemzővel bíró folyamat, melyhez kötődő eredményesség (esély/képesség, veszélyeztetés elkerülése) aligha látható előre világosan. Ez alapján kérdőjelezzik meg sokan a megvalósíthatóságát. Emiatt merül fel a „hit” kérdése. Eszerint a fenntarthatóságban, fenntartható fejlődésben való hit szinte egy vallás. (Végülis magatartást szabályoz.) Ez a hit önmagában mégis a kívánt cél felé lehet hatással. (Vélhetően alkalmazható erre is a pszichológiában ismert „önbeteljesítő jóslat” jelensége.)

Mindkét álláspont képviselői egyben teljes mértékben egyetértenek: a földi mai „fejlett” civilizáció folyamatai – e civilizációra nézve – fenntarthatatlanok.

A FENNTARTHATÓSÁG TÁMPONTJAI, AZAZ MI AZ, AMI FENNTARTHATÓ

Ennyi probléma felvetése után felmerül az a kérdés, hogy létezik-e némi útmutató, hogy megállapítható legyen, mi az, ami megfelel a fenntarthatóságnak? A mindennapi életben nyilvánvalóan nem kell foglalkoznunk az előbb felvázolt elvi kérdésekkel. Sok esetben a „józan paraszti ész” világosan megmondja, mi az, ami megfelel a jövő iránti felelős viselkedésnek. *Eszerint minden olyan döntés, cselekvés, amely eredményeképpen közvetlenül vagy közvetve csökken a természeti erőforrások igénybevétele, csökken a természeti rendszerekbe történő kibocsátás, a fenntarthatóságot szolgálja.* (Ennek társadalmi, gazdasági összefüggéseire nem térünk ki, de jelentősek.) A kis energiafogyasztású izzók használatától a helyben termelt termékek vásárlásáig számtalan lehetőség van a megfelelő cselekvésre.

A napi döntésekben, termék vásárlása, szolgáltatás igénybevétele során egyes esetekben megismerhetők szükséges paraméterek (pl. energiacimke), de legtöbbször nem ismert a termék, szolgáltatás környezeti hatása, az, hogy mennyire felel meg a fenntarthatóságnak. Nehezíti a helyzetet, hogy a fenntarthatóság divatszavával számtalan valójában nem fenntartható dolog is viseli a jelzőt. Az nem kizárt, hogy előd termékénél valóban jobb, viszont sokkal „fenntarthatóbb” más termékek is létezhetnek. Az sem kizárt, hogy indukált, fölösleges igényt elégít ki (például elektromos orrszűrnyíró.) Ezekben az esetekben a „rээрész”, tapasztalati úton megszerzett megfontolás tud segíteni a helyes döntésben. Annak tudatában kell tenni: piaccgazdaságban összességében minden esetben a konkrét egyén, a fogyasztó dönt! (Nem ok nélkül van olyan jelentősége a marketingnek, a reklámnak!)

AZ ÉLELMISZERFOGYASZTÁS

Az élelmiszerfogyasztás jellemzői egyénre szabottak, mind időben, mind a földrajzi térben is erősen változnak. A napi energiafogyasztás adatai ismertek. Az átlagosan javasolt napi energiabevitel 10 000-11 000 kJ (2500-2600 kcal). Akkor kedvező a szerkezete, ha nagyjából fele (55 %-a) szénhidrátokból származik, amiből 10 % a cukor, 30 % a zsír, 12-15 % a javasolt fehérje aránya (Vidéki 2005, orvosilexikon 2012). Az egyén élelmiszerfogyasztási szokásai (igényei) az életkor előrehaladtával is változnak (kedvelt/nem szeretett élelmiszer). Egészségügyi okokból mellett nem hagyható figyelmen kívül a reklámok, marketing, ismerősök hatása sem. A hagyományok, szokások, kulturális gyökerek (a múltbeli és jelenbeli táplálékforrásokra tekintettel) meghatározó jelentőségűek.

A megfelelő tápanyagszükséglet kalkulátorok sok tényezőt vesznek figyelembe, mely nem, magasság, testsúly, életkor és fizikai aktivitás alapján számítják ki a szükséges napi tápanyagbevitelt szénhidrátokra, zsírra és fehérjékre lebontva, grammokban. Jó, ha közli a BMR (alapanyagcseréhez szükséges) kalóriaértéket is. Az élelmiszerfogyasztás mennyiségi jellemzői egyéniek, testsúly, adottságok, életkor, fizikai terheléstől függőek. Létezik egy minimális igény, ami egyénileg változó, de 1200 kcal/nap energiabevitelnél kevesebb nem ajánlott (orvosilexikon 2012).

Az élelmiszerfogyasztás minőségi jellemzői azonos fontosságúak a mennyiségi vonatkozásokkal. Jelentőségét igazolja az ismert mondás lényege: „azzá válsz, amit eszel”. Ugyanis a szervezetnek a bevitt táplálékkal és folyadékkal kell biztosítania a mindennapi kiegyensúlyozott működést, bármilyen szélsőséges táplálék, folyadék bevitel, külső körülmények esetén is.

Az élelmiszerfogyasztást – részben elősegítve a fenntarthatósági értékelést – sokféle módon csoportosíthatjuk. Térbeli szempont szerint lehet:

- háztartásban történő fogyasztás

- külső helyről történő fogyasztás (ételrendelés, általában meleg étel)
- külső helyen történő fogyasztás (étterem, büfé, stb.)
- külföldön történő fogyasztás.

A fenntarthatóságra tekintettel az élelmiszerfogyasztás forrásainak csoportosítása lehet:

- saját termék
- helyi termék
- hazai termék
- külföldi termék
- tengerentúli termék (speciális külföldi termék).

Az alapélelmiszer beszerzésének helye szerint elkülöníthető:

- saját föld (termőterület, termőföld, kert, erdő, stb.)
- helyi piacon termelő (tényleges őstermelő)
- helyi piac kereskedő (nem csak saját terméket árusít)
- kisbolt
- élelmiszerlánc üzlete
- hipermarket, bevásárlóközpont.

A beszerzés legális módjai:

- vásárlás
- csere
- ajándék
- adomány.

AZ ÉLELMISZERFOGYASZTÁS MÉRÉSE

Az élelmiszerfogyasztást lehet mérni pénzértékben (forintban) és mennyiségben. A fenntarthatóság szempontjából az élelmiszer típusonkénti mennyiségnek van jelentősége, a (forint)értékkel szemben.

Könnyen belátható, hogy az élelmiszerfogyasztás mérése a legnehezebb feladatok közé tartozik. Az adatfelvétel megbízhatóságának elemzése az értékelés elengedhetetlen feltétele. Ez szükséges a hazai legnagyobb és legrészletesebb, leghosszabb távú adatállomány, a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) adatainak elemzése esetén is.

A fogyasztás két irányból közelíthető: az eladási oldalról, eladási statisztikából, illetve a fogyasztó oldala felől.

Az eladási statisztika egyik problémája, hogy egy idegenforgalmi szempontból frekvenciát országban a turisták által megvásárolt, így Magyarországon elfogyasztott, illetve kivitt, valamint a bevásárló turizmus révén kijutott élelmiszer nem hazai fogyasztásnak.

Az ezredforduló elején, a határok mentén, példaként kétféle bevásárló-turizmus jellemezte Magyarországot: bevásárló- és szolgáltató, illetve megélhetési turizmus (Volter 2008). Az utóbbi típus a keleti (ukrán) határra volt jellemző, s ennek fő specifikuma az élelmiszerkereskedelem volt.

Eladási oldal esetén nem lehet tudni a ténylegesen elfogyasztott élelmiszer mennyiségét. Nem ismerhető meg, hogy mennyi élelmiszer kerül a hulladékba, eladás nélkül.

A fogyasztó oldala felőli mérés gondja, hogy mennyire sikerül reprezentatív mintavételt megvalósítani. Ugyanis jelentős együttműködést követel meg a felmérésben résztvevők oldaláról, ami nagy számú minta esetén is bizonyos csoportok reprezentativitását gyengíti.

Folyamatos élelmiszerfogyasztási felméréseket a KSH végez. Az adatfelvétel a Háztartási Költségvetési felvétel alapján történik. Az általa végzett vizsgálatok 2000 óta

megfelelnek az EU rendszerének, az ún. COICOP-nak (Classification of Individual Consumption by Purpose; Egységes Nemzetközi Fogyasztási Osztályozási Rendszer). Ez a módszer a vásárolt fogyasztást rendeltetés szerint csoportosítja. Magyarországon benne szerepel a saját termelésű élelmiszer és szeszes ital fogyasztás is, ami a Nyugat-Európában jelentéktelen. (De nem szerepel benne a felhalmozási kiadás, például ingatlanvásárlás.) A fogyasztás mérése költségalapú (KSH 2007). Mivel a mintavétel a magánháztartásokra terjed ki, módszere eltér a nemzetgazdasági elszámolási statisztikától, ezért az ez alapján számolt adatok kisebbek.

A háztartások statisztikáiban különböző kiterjedésű, egyre részletesebb, mennyiségi alapú élelmiszerfogyasztási vizsgálatok is folynak. Az Egységes Lakossági Adatfelvételi Rendszer (ELAR) alapján az összes háztartások kb. 0,25 %-a biztosítja az adatokat, 293 településen, 1918 körzetben. Az adatok felvétele a háztartások 1 hónapig vezetett háztartási kiadási napló és év végi részletes interjú alapján történik. 2006-ban 8974 sikeres adatfelvétel volt (KSH 2007). Ez 2009-ben 9813 fő volt (KSH 2011).

A felmérés 2007-ben havi naplóvezetés és éves kikérdezés, illetve utóbbi esetben rendszeres adatgyűjtés módszerével történt (OSAP 2154, illetve OSAP 2153). A fentebb említettel azonos számú körzetekben 2007-ban 8547 sikeres adatfelvétel volt (KSH 2008). Ez a módszer lényegében azonos a korábbival.

2009-ben módszertani változás történt (a felvétel körülményeit és az adatok feldolgozása változott (KSH 2011). Az új HKÉF (Háztartási költségvetési és élelkörülmény adatfelvétel) alapján jövedelmi decilisekre (10 %-os jövedelmi sávokra) vonatkozó a fogyasztás mérhető. Ebből már jövedelemsávonkénti élelmiszerfogyasztási szerkezet is vizsgálható, országosan.

Jellemző, hogy változik a publikált élelmiszerek száma. A megyei statisztikai évkönyvek 2007-ben 2006-ra vonatkozóan 15-ös bontásban (élelmiszer, élelmiszercsoport) közöltek területi adatokat. 2008-tól szélesedett a publikált adatok köre, 25 élelmiszer és 4 ital fogyasztásának előző évi területi adatait lehet megismerni. A legfrissebb, 2011-es megyei statisztikai évkönyvek immár egy év csúszással, az évkönyv évszámánál eggyel korábbi (jelen esetben 2009) év adatait közlik, az előbb említett bontásban (25+4).

Külön publikálják a Budapestre vonatkozó fogyasztási (így élelmiszerfogyasztási) adatokat. Már Budapest statisztikai zsebkönyve is 27 élelmiszer és 4 ital fogyasztási adatait közli a regionális szinttel összevethető szerkezetben (KSH 2010).

Az országos és a Budapestre vonatkozó évkönyvek igen részletes élelmiszerfajtánként közölnek mennyiségi élelmiszerfogyasztási adatokat (pl. KSH 2012) és hasonló mélységű bontásban ismerhető meg az időskorúak élelmiszerfogyasztása.

AZ ÉLELMISZERFOGYASZTÁS EGYES ELEMZÉSI KÉRDÉSEI

Az élelmiszerfogyasztás értékelése során a rendelkezésre álló KSH adatállomány miatt számos korláttal kell számolni.

Elsőként említhető, hogy mivel háztartásban történt fogyasztásról van szó, tisztázandó még hogy mennyiben jelenik meg a közétkeztetés, az iskolai, idősök otthonában történő, az éttermi étkezés, a meleg étel kiszállítás útján, a kifőzdékben, kisebb éttermekben elvitelre történt, és más hasonló élelmiszerfogyasztás. (A külső, vendéglátóipari étkezésnek elsősorban a nagyvárosokban, különösen a fővárosban, Budapesten van jelentősége.)

Vizsgálandó az is, hogy az adatfelvétel mennyire reprezentálja az ország lakosságát, azaz mekkora a felmérés hibahatára milyen valószínűségi szinten. Felmerül, hogy az adatok tartalmazzák-e a hulladékba került élelmiszert, ételmet?

Az elemzést nehezíti és az adat-problémátikát jól jelzi, hogy a KSH fenntartható fejlődést megalapozó kiadványai is csupán az élelmiszerfogyasztás mennyiségi adatait szolgáltatják.

AZ ÉLELMISZERFOGYASZTÁS TERÜLETI VONATKOZÁSAI

Az élelmiszerfogyasztás területi jellemzői vizsgálatára kevés információ áll rendelkezésre. A regionális adatállomány a különbségeket elfedi. Három év, 2006 és 2007, valamint a 2009. élelmiszerfogyasztását tekintjük át a KSH háztartás statisztika alapján.

1. táblázat

Egyes élelmiszerek fogyasztása Magyarországon régióként 2006-ban (háztartásban fogyasztott éves mennyiség egy főre) /Forrás: KSH 2007/
(kg=kilogramm, l=liter, db=darab, Σ =összes)

ÉLELMISZER /kg; * l; ** db/	Közép- Magyar- ország	Közép- Dunántúl	Nyugat- Magyar- ország	Dél- Dunántúl	Észak- Magyar- ország	Észak- Alföld	Dél- Alföld	Összesen Σ
Kenyér, pék- sütemény	48.2	57.0	56.7	66.1	63.4	62.3	68.0	58.4
Marha- és borjúhús	1.2	0.5	0.7	0.7	0.3	0.6	2.2	1.0
Sertéshús	13.2	18.3	15.4	16.5	15.0	20.7	23.1	17.0
Baromfi- hús	14.0	17.5	16.7	18.8	17.2	22.1	26.0	18.3
Húsféle Σ	49.7	58.0	53.6	55.8	53.0	64.1	77.0	57.8
Hal, hal- konzerv	1.8	1.4	1.7	1.8	1.4	1.5	2.5	1.8
Tej*	57.6	62.1	59.1	62.7	56.0	54.9	61.2	58.6
Tojás**	132.2	162.4	196.2	183.7	162.1	177.7	206.5	167.4
Étolaj	9.0	11.8	12.7	9.8	9.2	10.0	8.1	9.8
Zsiradék Σ	16.3	20.0	21.6	18.2	17.8	20.2	18.6	18.5
Cukor	10.9	15.8	14.8	15.1	14.1	15.3	14.2	13.7
Zöldség és burgonya	80.0	83.1	85.3	93.5	84.0	89.5	104.5	87.4
Gyümölcs	42.3	45.7	41.4	47.1	39.0	43.5	55.0	44.5

A megyei statisztikai évkönyvek mindegyike az összes regionális adatot közlik (KSH 2007, KSH 2008, KSH 2011). Ennél részletesebb, megyei, esetleg kistérségi (2013-tól járási) adatokról nincs tudomás, így csak elég általános következtetések levonása van esély.

Regionális adatok sem részletesebb élelmiszerbontásban, sem jövedelmi decilisenként nem állnak rendelkezésre.

A KSH adatok így is tükröznek területi sajátosságokat, s jellemző időbeli változások ismerhetők fel e három év adataiból.

A regionális élelmiszerfogyasztás 2006. évre vonatkozó adatai emellett is értelmezésre szoruló térbeli differenciát mutatnak (1. táblázat).

2. táblázat

Egyes élelmiszerek fogyasztása Magyarországon régióként 2007-ben (háztartásban fogyasztott éves mennyiség egy főre) /KSH 2008 alapján/

(kg=kilogramm, l=liter, db=darab, Σ=összes, dőlt=új élelmiszer 2007-től)

ÉLELMISZER /kg; * l; ** db/	Közép- Magyar- ország	Közép- Dunán- túl	Nyugat- Magyar- ország	Dél- Dunántúl	Észak- Magyar- ország	Észak- Alföld	Dél- Alföld	Összesen Σ
Kenyér	36.1	43.4	43.8	48.9	52.3	51.3	57.6	46.1
Péksütemény	11.3	12.6	12.8	12.7	8.3	8.8	8.5	10.6
Kenyér, pék- sütemény	47.4	56.0	56.6	61.6	60.6	60.1	66.1	56.7
Egyéb cereáliák	27.2	36.6	35.0	34.5	29.9	32.3	30.9	31.3
Cereáliák Σ	74.7	92.6	91.6	96.0	90.5	92.4	97.0	88.0
Marha- és borjúhús	1.5	0.9	0.5	0.7	0.3	0.7	2.2	1.1
Sertéshús	14.0	17.6	16.2	16.0	16.7	18.4	21.2	16.8
Baromfi-hús	14.4	16.9	15.4	18.2	16.9	21.5	23.2	17.7
Húsféle Σ	51.3	57.4	55.3	55.1	53.6	61.6	72.3	57.3
Hal, hal- konzerv	1.8	1.6	1.8	1.8	1.2	1.4	2.2	1.7
Tej*	57.4	62.5	59.0	61.8	52.8	52.6	55.0	56.9
Tojás**	135	159	185	188	160	166	188	163
Étolaj	9.1	11.5	12.5	9.4	9.7	9.3	8.0	9.7
Zsíradék Σ	15.8	18.2	19.4	16.4	17.3	19.0	17.0	17.3
Cukor	11.4	15.1	15.2	14.2	14.2	14.3	14.0	13.6
Zöldség és burgonya	82.0	83.4	83.9	87.9	81.7	83.9	96.6	85.1
Gyümölcs	45.4	46.1	41.7	48.6	39.1	42.5	50.9	44.9

A 2006-ra vonatkozó háztartási élelmiszerfogyasztási adatok még ebben a felsőbb szerveződési szinten is mutatnak sajátos, földrajzi értelemben megfigyelhető térségi vonásokat. Az alföldi régiók egyértelműen nagy mennyiséget fogyasztanak bizonyulnak, mind a kenyér-féleségek, a húsfélék, mind a burgonya, mind a gyümölcsök területén. A húsféléket kivéve mindez jellemző Dél-Dunántúlra is.

A Dunántúl többi régióját a kevesebb kenyérféle, több zsíradék, elsősorban étolaj, kevesebb hús jellemzi.

A Közép-Magyarországi régió messze a legalacsonyabb fogyasztási értékeket mutatja, de ez valószínűleg a nagyobb arányú nem háztartási étkezésnek köszönhető.

Igen alacsony az Észak-Magyarország régió élelmiszerfogyasztása is. A viszonylag sok kenyérféle, a kevés húsféle, kevés tej, tojás, zsíradék, cukor, különösen gyümölcs a régió szegénységét jelezte 2006-ban.

2007-ben bővült a közölt élelmiszerek köre (2. táblázat). A háztartásokban elfogyasztott élelmiszer mennyisége általában csökkent. A csökkenés nem minden élelmiszere és nem minden régióra volt igaz. Az Alföldön tapasztalható kiemelkedően magas húsfogyasztás 2007-ben is jellemző volt. A Dunától innen (keletre) eső területek kenyérfogyasztásához hasonló a dél-dunántúli, amely több tekintetben átmeneti régió a fejlettebb dunántúli és a Dunától keletre eső régiók között. Ezekre jellemző például a jelentős péksütemény

fogyasztás, az átlag fölötti tejfogyasztás. A 2006. évi, szélsőségesen alacsony közép-magyarországi értékek jelentősen emelkedtek.

3. táblázat

Egyes élelmiszerek fogyasztása Magyarországon régióként 2009-ben (háztartásban fogyasztott éves mennyiség egy főre) /KSH 2011 alapján/

(kg=kilogramm, l=liter, db=darab, Σ=összes; dőlt=új élelmiszer 2007-től)

ÉLELMISZER /kg: * l; ** db/	Közép- Magyar- ország	Közép- Dunántúl	Nyugat- Magyar- ország	Dél- Dunántúl	Észak- Magyar- ország	Észak- Alföld	Dél- Alföld	Összesen Σ
<i>Kenyér</i>	33.4	38.9	38.2	48.9	48.6	49.6	53.5	42.8
<i>Péksütemény</i>	11.0	11.4	12.4	11.2	9.1	7.2	8.9	10.1
Kenyér, pék- sütemény	44.4	50.3	50.6	60.1	57.7	56.8	62.4	52.9
<i>Egyéb cereáliák</i>	26.7	29.4	34.0	33.8	31.4	30.3	30.6	30.0
Cereáliák Σ	71.1	79.7	84.5	93.9	89.1	87.1	93.0	83.0
Marha- és borjúhús	1.1	0.6	0.5	0.9	0.4	0.5	2.3	1.0
Sertéshús	12.1	17.0	16.5	17.1	16.8	17.8	20.4	16.1
Baromfi- hús	13.9	14.6	14.1	16.4	16.8	19.1	24.1	16.7
Húsfélé Σ	45.9	51.6	51.1	52.6	54.5	55.4	68.9	53.2
Hal, hal- konzerv	2.0	1.4	1.6	1.8	1.1	1.1	1.6	1.6
Tej*	52.5	57.2	54.4	55.9	53.2	51.3	53.2	53.5
Tojás**	125	146	149	158	148	159	178	148
Étolaj	8.2	10.5	10.5	9.5	9.5	9.4	8.9	9.2
Zsiradék Σ	15.0	16.9	16.9	17.4	18.2	19.3	18.8	17.1
Cukor	11.8	14.0	14.9	14.2	15.9	15.5	13.8	13.9
Zöldség és burgonya	76.9	75.8	68.3	85.8	85.2	82.6	99.7	81.6
Gyümölcs	38.7	42.8	36.8	43.9	38.3	43.3	55.0	42.2

Az élelmiszerfogyasztásra 2009-ben, a válság évében - a KSH adatai szerint – a határozottan kimutatható csökkenés a jellemző (1. és 3. táblázat). Csökkenés oka elsősorban a válság hatása lehet, de az szerepet játszhat, hogy növekszik a háztartáson kívül fogyasztott élelmiszerek aránya.

Az egyes regionális élelmiszerfogyasztási jellemzők hasonlóak a korábban tapasztaltakhoz (3. táblázat). Kiemelkedően nagy, de több vonásában csökkent a Dél –Alföld régióban tapasztalt fogyasztás. A Dunától keletre eső területeken a kenyér a legjellemzőbb, s ez igaz a Dél-Dunántúl régióra is. E régió a péksütemény fogyasztásával viszont inkább a dunántúli régiókra hasonlít.

Tapasztalható Észak-Magyarország sanyarú helyzete is élelmiszerfogyasztási adatokban. Magas a zsiradékfogyasztás, viszont legutolsó a gyümölcsfogyasztásban.

AZ ÉLELMISZERFOGYASZTÁS FENNTARTHATÓSÁGI KRITÉRIUMAI

Az élelmiszerfogyasztás fenntartható fejlődés szempontjából történő értékelésének első lépése a fenntarthatósági kritériumainak megállapítása. A szükséges, illetve lehetséges kritériumok megállapítása után szembe kell nézni azzal a ténnyel, hogy mely kritériumok értékelésére állnak rendelkezésre adatok. Tekintettel arra, hogy a fenntarthatóság új elem a mai társadalomban, ezért ilyen irányú széleskörű célzott adatfelvétel nem ismert. A létező adatok értékelése viszont már közvetve is tud információt nyújtani.

A fenntarthatóság legalapvetőbb kritériuma az anyag- és energiatakarékosság. Ebből a vizsgálati szempontból minden emberi, társadalmi tevékenység értékelhető a fogyasztás bármely területén is.

Az élelmiszerfogyasztásban a fenntarthatóság értékelése - némi átfedésekkel – elméletileg elég jól körülhatárolható. Az értékelés egy lehetséges megközelítése alapján:

1. az élelmiszer, alapanyagának termelése (növényi, illetve állati termék)
2. az élelmiszer feldolgozása
3. az élelmiszer szállítása
4. az élelmiszer (kis)kereskedelme
5. az élelmiszer elfogyasztása
6. a fogyasztással járó hulladék
7. a fogyasztás szerkezete.

Az *élelmiszer, alapanyagának termelése* a közvetlenül fogyasztható, illetve a feldolgozásra szánt mezőgazdasági termékek előállítását jelenti. A fenntarthatóság kritériumainak például a kevesebb vagy nulla vegyi anyag, több vagy kizárólag természetes anyag, kevesebb víz, valamint a hagyományos energiahordozók helyett alternatív energia felhasználása felel meg. Ennek megfelelően egy jósági sornak tekinthető:

bio(öko)gazdálkodás←extenzív gazdálkodás←hagyományos gazdálkodás←intenzív gazdálkodás

Az *élelmiszer feldolgozása* már önmagában a kevésbé fenntarthatónak tekinthető a nyers élelmiszer fogyasztásához képest. Ez az élelem egyéb értékei (élvezeti, fogyaszthatósági) miatt sokszor alig érvényesíthető szempont. Mivel a fenntarthatóságot elvi szinten a minél kisebb anyag- és energia felhasználású megoldások jelentik (alapkritériumok), ezért például egy hagyományos módon vagy napenegejával működő aszaló jobb, mint a ma divatos elektromos aszalógép. A feldolgozás módja, ezen belül a feldolgozás technológiája alapján meg lehet állapítani kritériumokat Friss termék fogyasztása, nyersebb állapotú termék fogyasztása, nem fagyasztással, hűtéssel tartósított élelmiszer, hanem más módon tárolt mind kedvező megoldások.

Az *élelmiszer szállításának* két lényeges oldala a szállítás távolsága és a szállítás módja. Minél távolabbra történik a szállítás, a szállítás módja minél energia igényesebb, annál kevésbé felel meg a fenntarthatóságnak. A tengeren túlról repülőgépen történő szállítás a legnagyobb mértékben fogyasztja a természeti erőforrásokat ahhoz képest, hogy helyi terméket fogyasztanak (pl. gyümölcsöt).

Az *élelmiszer (kis)kereskedelme* többféle módon közelíthető. Széles értelemben még a termék reklámja is beleérthető, de szűkebb értelemben a közvetlen terméket, annak csomagolását lehet fenntarthatóság szempontjából értékelni. E körben érdemes tárgyalni a szállítás csomagolását is, mert nem minden esetben választható el a kettő. Ide értendő az élelmiszercsomagolás minősége, „környezetbarátsága” (pl. többszörös csomagolás, csomagolás anyaga, csomagolás, mint hulladék visszagyűjtethetősége, betétdíjas jellege, stb.)

Beletartozik az élelmiszertermék bolti tárolása és kihelyezése is, mert ennek is „szemmel látható” fenntarthatósági vonatkozásai állapíthatók meg.

Az *élelmiszer elfogyasztásának* fenntarthatósági vizsgálata meghatározóan a háztartási gyakorlat, az étkezési szokások alapján történik. Ebben az esetben értékelhető például a vízfogyasztás gyakorlata, a főlegesen üzembe helyezett háztartási készülék, tűzhelyek, minden olyan eszköz, gyakorlat, ami az élelmiszer feldolgozásához, fogyasztásához kötődik. A természetes élelmiszerek, élelmiszerösszetevők használata (ez csak a felhasználással lépést tartóan megújuló, megújítható élelmiszerekre igaz). Más megközelítésben a mesterséges élelmiszerek, élelmiszer összetevők kerülése egészségi szempontokat szolgál.

Külön problémakör az élelmiszerfogyasztáshoz kötődő *hulladék* minősége és mennyisége, a keletkező „élelmiszerhulladék” hasznosítása, újbóli felhasználása. (A hagyományos parasztgazdaságok így működtek/nek).. Ez mintegy életút elemzés része köthető a teljes élelmiszerfogyasztási ciklushoz is, de szűk értelemben a termelt élelmiszer hulladékba kerülő mennyisége tekinthető annak. Tágabb kör, ha a keletkező szerves melléktermékek is ebbe a körbe tartoznak. A hulladékgazdálkodási jósági sor e hulladéktípusra is igaz:

- keletkezés megelőzése
- minőségének kedvezőbb összetétele
- mennyiségének csökkentése
- hasznosítása (állati táplálék, szerves trágya, bio-energiahordozó)
- égetése
- lerakása.

Megfogható úgy is fenntarthatóság, hogy a saját élelmiszer fogyasztása - helyi termék fogyasztása - hazai (magyar) termék – kontinentális termék – tengeren túli termék fogyasztása, mely sorrendet tekinthetünk élelmiszerfogyasztási jósági sornak, a legjobbtól a legrosszabb megoldásig. (például a szállítási igény csökkentésével, ezáltal erőforrástakarékossággal, légszennyezés megelőzéssel és további - itt nem részletezett - kedvező hatásokkal jár egy korábbi lépcső.) A házilag termelt, feldolgozott élelmiszerek fogyasztása, meleg és tartósított ételek házi készítése, előállítása - ami anyag- és energiatakarékosság - a fenntarthatóság gyakorlati megvalósítása. A bio-, öko-, fair trade élelmiszerek fogyasztása is e körbe tartozik. A legelőnyösebb dicséretes megoldások egyike a megtermelt és a megvásárolt élelmiszer veszteségmentes, legkisebb veszteséggel történő felhasználása (felhasználási veszteség kizárása, minimalizálása).

AZ ÉLELMISZERFOGYASZTÁS SZERKEZETI ÉRTÉKELÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI

A konkrét fogyasztás a fogyasztás összetétele szerint, mennyiségben ismert. Az 1-3. táblázatokban bemutatott regionális adatok, bár nem fenntarthatósági célból gyűjtöttek és igen nagy területre vonatkoznak, a fenntartható fejlődés szempontjából – korlátokkal bár – lehetőséget nyújtanak bizonyos szintű értékelésre.

Alapja az, hogy:

- a. A növényi eredetű élelmiszerek az állati eredetű élelmiszerekkel, különösen a vöröshúsok, marhahús fogyasztásával szemben, egyértelműen és lényegesen kedvezőbbek (az állati termékek 1/10 annyi energiát szolgáltatnak, mintha azt növényi termékekből nyernénk).
- b. Húsfélék fogyasztása esetén a baromfihús tűnik a leginkább előnyösnek a többi húsféleséggel szemben.
- c. Halfogyasztás előnyösebb, bár vizsgálatra szorul ez a megállapítás az egyes területeken történő túlhalászás miatt.
- d. Mind a tej és tejtermékek, mind a hal és halkonzervek esetén - is - a kisebb feldolgozottság tekinthető kedvezőbbnek, ami általános szabály.

- e. A zsiradékok közül a növényi zsiradékok előnyösebbek, a nagyobb növényi zsiradék fogyasztás kedvezőbb.
- f. A magas gyümölcs- és zöldségfogyasztás nemcsak egészségi szempontból előnyös, hanem a fenntarthatóságnak is jobban megfelel.
- g. A túlzott élelmiszerfogyasztás, energia bevitel nemcsak az egészségnek káros, hanem egyben a jövő generációk lehetőségeit is szűkíti.

Nem hagyható figyelmen kívül, hogy a fenntarthatóságra törekvés mellett is kiegyensúlyozott, változatos élelmiszerfogyasztás szükséges. Ez nem teszi lehetővé minden esetben a fenntarthatóság kizárólagos érvényre juttatását, de csökkentheti a „nem fenntartható” jelzővel illethető élelmiszerfogyasztást.

KÖVETKEZTETÉSEK

Az alábbiakban levont következtetések figyelembe vételénél mindenképpen tekintbe kell venni az adatállomány és a kritériumok korlátait. Így felmérésen alapuló háztartási élelmiszerfogyasztásról van szó, nem teljes fogyasztásról. Az egyes élelmiszerek mennyiségére van – viszonylag szűk körben – regionális adat. Sem az élelmiszer származása, előállításának helye nem értelmezhető, mint ahogy a vásárlás helyszíne sem. Több esetben az adatok további kritikai elemzésre szorulnak.

Ilyen fenntartások mellett az látszik, hogy 2006-ban összeségében kiugróan magas volt a Dél-Alföld élelmiszerfogyasztása. Közel minden területen, a gyümölcsöktől kezdve a húsig. A legmagasabb húsfogyasztás értékek a legmagasabb gyümölcsfogyasztás ellenére is legkevésbé fenntartható régióknak láttatják Dél-Alföldet abban az évben. Majd minden tekintetben a Közép-Magyarország régió mutatja az egyik legfenntarthatóbb képet, alacsony mennyiség, de kérdés, hogy ennek nem oka-e a fővárosra különösen jellemző nem otthoni étkezés. Magas élelmiszerfogyasztási mennyiség mellett igen egészségesnek tekinthető Dél-Dunántúl, ahol átlag körüli húsfogyasztás mellett magas volt a kenyérféleségek, a zöldség, a gyümölcs fogyasztása.

A következő évre, 2007-re azt lehetne mondani, hogy a fenntarthatóság irányába mozdult el a hazai élelem fogyasztása a háztartásokban, mert általában csökkent a fogyasztás volumene. Azok a regionális fenntarthatósági jellemzők, amelyek 2006-ban érvényesek voltak, igazak voltak 2007-ben is.

Az utolsó elérhető adatsor alapján, 2009-ben a háztartásokban elfogyasztott élelmiszerek mennyiségében a cukrot kivéve 2007-hez képest ismét visszaesés volt tapasztalható, országos szinten. A fenntarthatósági vonások emellett sem módosultak a vizsgált időszak első évéhez képest. A mennyiségi szempontból igen alacsony szinten fogyasztó Közép-Magyarország ellentétje az igen nagy fogyasztással jellemezhető Dél-Alföldnek. Szolid, egészséges szerkezetűnek mutatkozik a Dél-Dunántúl élelmiszerfogyasztása, viszonylag jelentősebben visszesett gyümölcs és zöldség fogyasztással.

Összefoglalva a KSH háztartás-statisztikai adatai alapján az élelmiszerfogyasztásban - fenntarthatósági szempontból - megfogalmazható különbségeket lehet kimutatni az egyes régiók között. Mindazok mellett, hogy az adatállomány igen szűk elemzést tesz lehetővé és szükséges figyelembe venni az adódó korlátokat, a vizsgálatok azt jelzik, hogy a Dél-Alföldi régió valósítja meg a legkevésbé fenntartható élelmiszerfogyasztást. A Közép-Magyarországi régió a legalacsonyabb fogyasztási szinten sajátos fenntarthatóságot képvisel. Bár vélelmezhető, hogy a háztartás-statisztikában a tényleges élelem bevitel kisebb aránya jelenik meg mint más régióban. Egy egészségesnek tekinthető, legkisebb korlátokkal a legfenntarthatóbbnak minősíthető élelmiszerfogyasztás jellemzi Dél-Dunántúli régiót. Viszonylag magas kenyérféleség fogyasztás mellett kissé átlag alatti hús és átlag feletti

gyümölcs és zöldség (+ burgonya) figyelhető meg ebben a régióban. Ezek a jellemzők alapvetően nem változtak a vizsgált négy év alatt.

Az a jelenség, hogy a háztartásban fogyasztott élelmiszerek mennyisége csökkenő, a fenntarthatóság szempontjából kedvezőnek ítélnélhető, de ennek tényleges eloszlása, a házon kívüli fogyasztás esetleges növekedése negligálhatja a pozitív képet.

Végül nem hagyható figyelmen kívül mindaz a korábban az élelmiszerfogyasztáshoz köthető fenntarthatósági kritérium figyelembe vétele. Ugyanis élelmiszerfogyasztás szerkezete szempontjából kedvezőbb fogyasztás lehet más okok miatt sokkal rosszabb fenntarthatóságot mutató. Például egy nagy trópusi gyümölcsfogyasztó igaz, hogy nem feldolgozott, egészséges ételmezt fogyaszt, de a szállítás miatt még sem tekinthető úgy, mint ami eleget tesz a fenntarthatóságnak.

A továbblépés érdekében részletesebb bontású adatok elérése, a felvázolt fenntarthatóságra vonatkozó adatok szükségesek, hogy jobban lehessen közelíteni a fenntarthatóságnak ténylegesen megfelelő élelmiszerfogyasztást.

ÖSSZEFOGLALÁS

A hazai élelmiszerfogyasztás területi vizsgálata, fenntarthatósági elemzése korunk egyik legnagyobb kihívását, a fenntartható fejlődés megvalósítását kívánja segíteni.

A feladat kettős. Egyrészt a fenntarthatóság oldalát kell tisztázni, másrészt a területi adatokat szükséges feltárni és elemezni. A kettő összevetése várhatóan feltárhat olyan térségi sajátosságokat, melyek fenntarthatósági szempontú pozitív, illetve negatív példák révén jellemeznek egyes területeket.

Azonban a fenntarthatóság alapját jelentő fenntartható fejlődés értelmezése, elfogadottsága is vitatott. Meghatározása sokszínű. Az általánosan, széles körben elfogadott ENSZ definíció, valamint a Daly-féle definíció kritikáját kifejtve a „szükséglet-kielégítés” alapú Brundtland-féle ENSZ megfogalmazás képezi a megközelítés lényegét.

A téma vizsgálatában nem csak a fenntartható fejlődés, a fenntarthatóság vet fel problémákat, hanem maga az élelmiszerfogyasztás és ennek mérése, adatbázisa is. Az élelmiszerfogyasztás egy fenntarthatósági közelítésű csoportosítási rendszere új, sajátos adatfelvételt igényelne, de ez gyakorlatilag hiányzik.

A regionalizáció folyamatával az egyetlen, nagy, közel 10 000 főre kiterjedő KSH mintavétel adatai is csak e magasabb, régiós szinten jelennek meg. Az adatfelvétel változásai szerencsére egymásra épülők, de ezzel is növelik a módszertani problémákat. Egyik legfontosabb problémája, hogy háztartás-statisztikára épül, csak a háztartásban fogyasztott élelmiszert tartalmazza.

A regionális élelmiszerfogyasztási adatok mutatnak térségi különbségeket, még viszonylag csekély elemszám (élelmiszer típus, csoport) mellett is. A Dunántúl-Alföld kettősség, Dél-Dunántúl átmeneti vonásai, a Közép-Magyarország legalacsonyabb adatai, Észak-Magyarország szegénysége megjelenik még ilyen átfogó, csekély részletességű adatok esetén is.

Az élelmiszerfogyasztás fenntarthatósági kritériumainak megállapítása többféle megközelítésben, széles mélységben lehetséges. Az eddigi adatfelvételek ennek kielégítését alig szolgálják. A fenntarthatóságra vonatkozó következtetések levonására csak az egyfőre jutó, egy év alatt a háztartásban elfogyasztott élelmiszerek alapján volt lehetséges.

Regionális szinten így a Dél-Alföld tekinthető a legkevésbé fenntartható élelmiszerfogyasztást megvalósítóknak, míg Dél-Dunántúl átmeneti helyzetet foglal el, a leginkább fenntartható élelmiszerfogyasztást mutatja a KSH adatok alapján, fogyasztási szerkezetben.

A továbblépés érdekében mind az adatállomány lehetőség szerinti szélesítése, mind a kritériumok és adatok közötti kapcsolati pontok bővítése a feladat, annak érdekében, hogy – fura kifejezéssel - az „élelmiszerfogyasztás fenntarthatósága” minél inkább megvalósuljon

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BRUNDTLAND, G. H. (Chw.) 1987. 42/187 Report of the World Commission on Environment and Development. UN, New York.
<http://www.un.org/documents/ga/res/42/ares42-187.htm>
- euractiv (2002). Sustainable Development: Introduction. Published 20 August 2002 - updated 28 August 2012.
<http://www.euractiv.com/sustainability/sustainable-development-introduction/article-117539>
- GYULAI I. 2003. Magyar Virtuális Enciklopédia, MTA.
<http://www.enc.hu/lenciklopedia/fogalmi/korny/fenntartfej.htm>
- KERÉNYI A. 2006. Átlános környezetvédelem – Globális glondok, lehetséges megoldások. MOZAIK Kiadó, Szeged.
- KSH 2007. Veszprém megye statisztikai évkönyve 2006. KSH, Veszprém.
- KSH 2008. Zala megye statisztikai évkönyve 2007. KSH, Győr.
- KSH 2010: Budapest statisztikai szebkönyve 2010. KSH, Budapest.
- KSH 2011. Zala megye statisztikai évkönyve 2010. KSH, Győr.
- KSH 2012. Magyar statisztikai évkönyv 2011. KSH, Budapest.
- LÁNYI A. 2010. Miért fenntarthatatlan, ami fenntartható? - A környezetbarát gazdálkodás és a közösségi vállalkozás esélyei egy aprófalvas régióban. Tanulmány. Budapest.
http://beszamolo2010.jno.hu/cd/fuggelekek/2_kutatasok_eredmenyei/lanyi_orseg.pdf
- orvosilexikon 2012;(letöltés 2012. Szept.). <http://orvosilexikon.hu/wrap.php?file=dcc.html>
- RAKONCZAY J. 2003. Globális környezeti problémák. Lazi Kiadó, Szeged.
- VIDÉKI I. 2005. Gondolatok az élelemellátás néhány kérdéséről. In: 100 éve született Mendöl Tibor – Emlékkötet. Társadalom- és Gazdaságföldrajzi Tanulmányok 1. Trefort Kiadó, Budapest.
- VOLTER E. 2008. Magyarország keleti és nyugati határ menti kistérségeinek helyzete és perspektívái a rendszerváltást követő években. Társadalom- és Gazdaságföldrajzi Tanulmányok 2. Trefort Kiadó, Budapest.